

УДК 336.14: 332.14

*О. І. Шкуратов,**д. е. н., професор, профектор з наукової роботи та інноваційного розвитку,**Національний авіаційний університет, м. Київ**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8656-723X>**О. О. Хохуляк,**к. е. н., доцент, завідувач сектору законодавчого забезпечення модернізації економіки,**Дослідницька служба Верховної Ради України, м. Київ**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0778-5501>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.16.7

ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

O. Shkuratov,

Doctor of Economics Sciences, Professor, vice-rector for scientific work and innovative development,
National Aviation University, Kyiv

O. Khokhuliak,

PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Sector of Legislative Support for the Modernization
of the Economy, Research Service of the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv

FORMATION OF THE BUDGETARY POTENTIAL OF TERRITORIAL COMMUNITIES

В умовах трансформації фінансових відносин територіальних систем, а також нестабільності фінансової системи у зв'язку з війною в Україні дослідження бюджетного потенціалу територіальних громад набуває особливої актуальності. В статті обгрунтовано теоретико-методичні засади формування бюджетного потенціалу територіальних громад в сучасних умовах трансформації економіки та адміністративно-територіальної реформи.

На підставі статистичного та аналітичного методів дослідження проведено структурний аналіз сучасного стану місцевих бюджетів та потенціалу бюджетної системи територіальних громад. Аналіз впливу бюджетної децентралізації на місцеві бюджети України засвідчив підвищення фінансової спроможності територіальних громад, що, дало їм можливість посилити стійкість до загроз та ризиків фінансовій безпеці на місцевому рівні.

Систематизовано основні ознаки бюджетного потенціалу територіальних громад, як інтегрованої сукупності взаємозалежних та взаємодоповнюючих компонентів: реалізованого, резервного та прихованого. Така систематизація дозволила виявити характеристики, які враховують потенційні можливості бюджетного потенціалу. Визначені основні умови реалізації бюджетного потенціалу територіальних громад, зокрема наявність ресурсної бази, здатність до стійкості та гнучкості під час впливу ринкової кон'юнктури, інституціональне забезпечення бюджетного процесу. Обгрунтовано шляхи та рекомендації щодо підвищення бюджетного потенціалу територіальних громад з урахування світового досвіду, зокрема застосування інструментарію концесії та інфраструктури фінансового ринку. Це дасть змогу органам місцевого самоврядування збільшити обсяг власних фінансових ресурсів та створити необхідні умови для сталого розвитку територіальних громад.

In the conditions of the transformation of financial relations of territorial systems, as well as the instability of the financial system in connection with the war in Ukraine, the study of the budgetary potential of territorial communities becomes especially relevant. The article substantiates the theoretical and methodological foundations of the formation of the budgetary potential of territorial communities in modern conditions of economic transformation and administrative-territorial reform.

On the basis of statistical and analytical research methods, a structural analysis of the current state of local budgets and the potential of the budgetary system of territorial communities was carried out. The analysis of the impact of budget decentralization on local budgets of Ukraine testified to an increase in the financial capacity of territorial communities, which gave them the opportunity to increase resistance to threats and risks to financial security at the local level.

The main features of the budgetary potential of territorial communities are systematized as an integrated set of interdependent and complementary components: implemented, reserve and hidden.

This systematization made it possible to identify characteristics that take into account the potential opportunities of the budget potential. The main conditions for realizing the budgetary potential of territorial communities are defined, in particular, the availability of a resource base, the ability to be stable and flexible under the influence of market conditions, and institutional support for the budget process. Ways and recommendations for increasing the budgetary potential of territorial communities based on world experience are substantiated, in particular, the use of concession tools and financial market infrastructure. This will enable local self-government bodies to increase their own financial resources and create the necessary conditions for the sustainable development of territorial communities.

Ключові слова: територіальна громада, бюджет, потенціал, фінанси, інтеграція.

Key words: territorial community, budget, potential, finances, integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Повномасштабна війна країни-агресора проти України актуалізувала проблематику забезпечення фінансової безпеки нашої держави. При цьому важливою складовою фінансової безпеки є забезпечення ефективного функціонування бюджетної системи, яка визначає рівень стійкості публічних фінансів, зокрема на місцевому рівні. Трансформація фінансових відносин територіальних систем, що відбуваються останніми роками на території України, спричиняє формування нового регіонального простору. Це, своєю чергою, обумовлює підвищення ролі муніципального управління в забезпеченні ефективного розвитку територій. У той же час, в існуючих умовах війни та нерівномірності розвитку економічного простору система фінансування територіальних громад обумовлює появу диспропорції між ланками бюджетної системи. У зв'язку з цим виникає потреба у запровадженні ефективного інструментарію формування бюджетного потенціалу з метою підвищення здатності органів місцевого самоврядування до соціально-економічного розвитку територій. При цьому слід врахувати, що в сучасних реаліях з'явилась необхідність не тільки у кількісному збільшенні існуючих бюджетних ресурсів місцевого самоврядування, як це властиво класичній парадигмі соціально-економічного розвитку, а у найбільш повній реалізації бюджетного потенціалу територіальної громади.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Впродовж останніх років проблематика бюджетної децентралізації стала предметом дослідження багатьох вітчизняних учених. При цьому, розглядаючи трактування сутності бюджетного потенціалу, нами виявлено низку закономірностей, зокрема широке розуміння даної дефініції: від можливостей надходження до бюджету фінансових ресурсів до сукупності податкових й неподаткових надходжень [1—5]. При цьому, погоджуємося з Лисяк Л.В. та Грабчук О.М., що бюджетний потенціал як економічна категорія відображає особливу сферу фінансових (бюджетних) відносин щодо формування та використання фонду грошових коштів для надання суспільно необхідних послуг органами влади та місцевого самоврядування на загальнодержавному та місцевому рівнях [2, с. 295—296]. Ставнич М.М., Тара-

сенко О.Я. розглядають бюджетний потенціал регіону як реально можливий обсяг доходу в якості джерела ресурсів бюджету регіону, який може бути отриманий за рахунок податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, офіційних трансфертів та надходжень до державних цільових фондів [3, с. 17].

Лисяк Л.В. та Хмельницька В.Б. зазначають, що бюджетний потенціал місцевих бюджетів відображає здатність органів місцевого самоврядування акумулювати необхідну кількість фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку [4]. У той же час дослідження формування та використання бюджетного потенціалу має здійснюватися з такої позиції, яка інтегрує його фінансову, інституційну та ресурсну характеристики.

На основі узагальнення думок вчених, вважаємо за доцільне визначити бюджетний потенціал територіальної громади як властивість до реалізації сприятливих можливостей та існуючої здатності територіальної громади в акумулюванні наявних та невикористаних фінансових ресурсів для забезпечення розвитку громади.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад формування бюджетного потенціалу територіальних громад в сучасних умовах трансформації економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Не зважаючи на реформування бюджетної системи в напрямі децентралізації, проблема забезпечення реальної фінансової спроможності територіальних громад не втрачає своєї актуальності, а можливі шляхи вирішення даної проблеми потребують наукового обґрунтування шляхів підвищення рівня фінансової спроможності. Найважливіші принципи фінансового забезпечення чи фінансової самостійності органів місцевого самоврядування було закладено у Європейській хартії місцевого самоврядування, яку Україна ратифікувала 15 липня 1997 р. Ця хартія передбачає відокремлення місцевого самоврядування від державної влади, повну незалежність та самостійність покладених на нього функцій у межах своєї компетенції [6]. У найзагальнішому вигляді фінансову самостійність чи спроможність місцевого самоврядування можна визначити як його здатність

у повному обсязі фінансувати власні видаткові зобов'язання за рахунок власних доходів незалежно від фінансової допомоги (дотацій, субсидій).

Протягом останніх років реформування бюджетної системи спостерігається збільшення обсягів загального фонду місцевих бюджетів України. Таким чином, спостерігається тенденція до підвищення різноманітності джерел надходжень та підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів, у тому числі бюджетного потенціалу територіальних громад. Бюджетний потенціал, як і будь-який інший потенціал, має системні ознаки, що складається з інтегрованої сукупності взаємозалежних та взаємодоповнюючих компонентів: податковий, неподатковий, запозичений, грантовий тощо. У зв'язку з цим, розкриття сутності бюджетного потенціалу можливе при детальному розумінні його структури.

Узагальнюючи дослідження багатьох відомих вчених можливо виділити низку ключових ознак бюджетного потенціалу, зокрема [7-9]: за джерелами формування бюджетний потенціал можливо сформувати з власних джерел та фінансових ресурсів, що перерозподіляються; за стадіями розвитку виділяють бюджетний потенціал, що формується, потенціал, що використовується та відтворювальний потенціал; за рівнем втілення — можливий чи реальний.

У процесі систематизації цих ознак виявлено, що існуючі характеристики не враховують повною мірою можливостей бюджетного потенціалу. Цей потенціал може бути досягнутий лише за умови комплексного врахування всіх бюджетних ресурсів та резервів з метою сприяння соціально-економічному зростанню територіальних громад. При цьому, під максимально досяжним бюджетним потенціалом розуміється сукупність трьох основних компонентів: реалізованого (формується в результаті економічної діяльності та залучення бюджетних ресурсів на безоплатній і платній основі), резервного (пов'язаного з можливими нереалізованими резервами) та прихованого (відображає неочевидні резерви бюджетного потенціалу) бюджетних потенціалів. Отже, згідно з інтегративним підходом, бюджетний потенціал характеризується сукупністю не тільки створених, а й залучених бюджетних ресурсів, а також резервів, які можуть бути реалізовані під впливом обмежень та стимулів. Зважаючи на те, що бюджетний потенціал є однією з ключових складових ресурсів соціально-економічного потенціалу, його формування та ефективне використання обумовлені різноманітними процесами, що відбуваються у соціально-економічній сфері територіальної громади.

Варто відмітити, що важливіми умовами реалізації бюджетного потенціалу є [10—13]: наявність ресурсної бази (що охоплює природно-кліматичні умови, ресурсно-сировинну базу, структуру економіки, демографічні

Таблиця 1. Місцеві бюджети України, 2023 р.

Типи місцевих бюджетів	Всього місцевих бюджетів
бюджети міст республіканського \ обласного значення	13
районні бюджети	136
бюджети територіальних громад	1469
бюджети районів у містах обласного значення	35
бюджети міст районного значення	5
бюджети селищ міського типу	38
бюджети сільрад (сіл)	229
Разом	1950

Джерело: Держстат України.

особливості тощо); здатність до стійкості та гнучкості під час впливу ринкової кон'юнктури (зокрема, рівень інфляції, курс валют тощо); інституціональне забезпечення бюджетного процесу (нормативно-правова база, інструментарій, інститути, механізми тощо).

Реформа децентралізації бюджетної системи довела реальний результат міцності фінансової основи територіальних громад та їхню стійкість до загроз різного характеру, в т.ч. й військового конфлікту. Відповідно до реформи, бюджетам територіальних громад надано додаткові повноваження та відповідні фінансові ресурси за рахунок змін до Бюджетного та Податкового кодексів України щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації.

У переважній більшості країн світу місцеві бюджети є найбільш чисельною ланкою бюджетної системи. В Україні станом на 01.04.2023 р. налічується майже 2 тисячі місцевих бюджетів (табл. 1).

Варто відмітити, що нині серед місцевих бюджетів України найбільшу кількість займають саме бюджети територіальних громад. З року в рік бюджети територіальних громад показують найвищі показники приросту надходжень, що лише вкотре підтверджує ефективність проведених реформ та результативність на місцевому рівні (рис. 1).

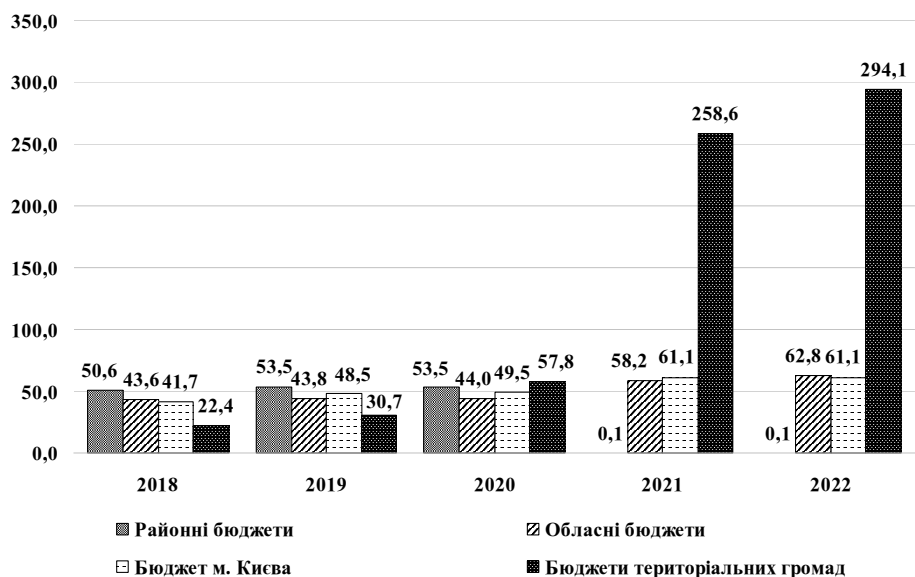

Рис. 1. Динаміка доходів за видами бюджетів, млрд грн

Джерело: Державний веб-портал бюджету для громадян.

Таблиця 2. Структура місцевих бюджетів України за доходами, 2018—2022 рр., млн грн (фактичне виконання)

Найменування доходів	Рік					2022 у % до 2018
	2018	2019	2020	2021	2022	
Податкові надходження	232532,9	270545,8	285571,5	346713,2	393460,6	169,2
Неподаткові надходження	28027,4	26105,0	21462,5	27183,0	22041,1	78,6
Доходи від операцій з капіталом	2143,5	2928,8	3473,1	3462,2	2276,0	106,2
Субсидії та дотації від органів державного управління	298939,7	260302,0	160177,1	202733,3	136753,8	45,7
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	94,2	44,4	146,4	36,0	223,3	237,0
Цільові фонди	678,1	601,9	649,4	571,4	342,3	50,5
РАЗОМ	562415,7	560527,9	471480,0	580699,2	555097,1	98,7

Джерело: Державний веб-портал бюджету для громадян.

Таблиця 3. Структура місцевих бюджетів України за доходами, 2018—2022 рр., %

Найменування доходів	Рік					2022 +,- до 2018
	2018	2019	2020	2021	2022	
Податкові надходження	41,3	48,3	60,6	59,7	70,9	29,5
Неподаткові надходження	5,0	4,7	4,6	4,7	4,0	-1,0
Доходи від операцій з капіталом	0,4	0,5	0,7	0,6	0,4	0,0
Субсидії та дотації від органів державного управління	53,2	46,4	34,0	34,9	24,6	-28,5
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Цільові фонди	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1
РАЗОМ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	x

Джерело: Державний веб-портал бюджету для громадян.

Таблиця 4. Структура податкових та неподаткових надходжень до місцевих бюджетів України, 2018—2022 рр., млн грн (фактичне виконання)

Найменування доходів	Рік					2022 у % до 2018
	2018	2019	2020	2021	2022	
Податкові надходження	232532,9	270545,8	285571,5	346713,2	393460,6	169,2
Податок та збір на доходи фізичних осіб	138158,8	165504,4	177826,0	212230,3	272245,3	197,1
Податок на прибуток підприємств	9300,0	10230,5	9776,7	16092,7	13511,9	145,3
Податки на власність	1,2	0,0	0,6	0,3	0,2	16,7
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	4821,2	5278,0	4636,9	8569,1	8741,0	181,3
Внутрішні податки на товари та послуги	13797,4	13718,5	15554,2	17849,1	13081,5	94,8
Окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів	-0,7	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0
Місцеві податки	61026,4	73575,3	75686,2	89896,6	84305,1	138,1
Інші податки та збори	5428,6	2238,9	2090,9	2075,0	1575,6	29,0
Неподаткові надходження	28027,4	26105,0	21462,5	27183,0	22041,1	78,6
Доходи від власності та підприємницької діяльності	1860,2	1630,8	1578,9	1678,4	1312,1	70,5
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	4588,8	4642,1	4117,2	4803,4	4271,3	93,1
Інші неподаткові надходження	2398,9	2354,0	2557,9	1811,6	1194,3	49,8
Власні надходження бюджетних установ	19179,5	17478,2	13208,6	18889,5	15263,5	79,6

Джерело: Державний веб-портал бюджету для громадян.

До початку реформи місцевого самоврядування близько 80% ресурсів зосереджувалося в державному бюджеті, решта 20% — у місцевих бюджетах. Починаючи із 2014 року спостерігалась позитивна тенденція до збільшення частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті, однак останні декілька років спостерігається пропорція 80—20, як і впродовж років до початку реформи. Попри це, аналіз фактичних надходжень до місцевих бюджетів України показав курс на збереження сталих показників загального обсягу їх доходів протягом 2018—2022 років не зважаючи на пандемію COVID-19 та повномасштабну війну (табл. 2).

В умовах різного роду викликів та загроз, завдання стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад посилює вектор на реалізацію бюджетного потенціалу за рахунок власних бюджетних доходів, які з 2018 по 2022 р. збільшилися з 46,3% до 74,9% в загальній структурі доходів (табл. 3). Так, якщо основну частину надходжень загального фонду місцевих бюджетів протягом 2018 року займали трансферти (53,2%), то з 2019 р. частка трансфертів почала зменшуватись і в 2022 році склала лише 24,6%.

При цьому, більшу частку в структурі місцевих бюджетів, а саме 70,9% складають саме податкові надходження. Безумовно, це підвищує актуальність та важливість ефективного формування податкового потенціалу територіальних

громад, як основи їх власного бюджетного потенціалу. Цілком логічно, що рівень бюджетного потенціалу тим більший, чим вищі доходи населення та ресурсний потенціал громади (особливо природно-ресурсний). Адже ці показники є базою формування двох бюджетуютьовуючих податків: податку на доходи фізичних осіб та податку на майно (табл. 4).

У 2022 р. податковий потенціал органів місцевого самоврядування ідентифікувався податковою спроможністю за рахунок податку на доходи фізичних осіб, які сукупно становлять близько 70% загальних податкових надходжень до місцевих бюджетів (табл. 5). Це зумовлено, в першу чергу, зростанням відрахувань із заробітних плат військовослужбовців, по-друге, свою роль відіграло збільшення нормативу зарахування ПДФО до місцевих бюджетів — з 60%

до 64% з початку 2022 року. Одним із найбільш ефективних податкових інструментів забезпечення стабільності місцевої бюджетною системою є саме місцеві податки, які покликані виконувати регулюючу та стимулюючу функції муніципального управління. Однак, на практиці вони не забезпечували вагомої підтримки територіальним громадам, що підтверджують статистичні дані. Так, закріплені за органами місцевого самоврядування податки серед податкових надходжень становлять 20—25%. При цьому останніми роками цей показник мав тенденцію до зниження.

Варто зазначити, що у зв'язку з війною, ситуація із платою за землю в 2022 році була складнішою порівняно з іншими податками. У березні потенційні втрати були на рівні -38% (-1,1 млрд гривень недоотриманих надходжень лише за один місяць). Так, змінами до податкового законодавства (Закон України від 15.03.2022 №2120-IX) на період з березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, в якому припинено або скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата) на територіях, де ведуться (велися) бойові дії. При цьому, перелік таких територій досі не визначений Кабінетом Міністрів України, що унеможливує чітке визначення та підстави для стягнення плати за землю.

Сучасний стан та тенденції формування бюджетного потенціалу територіальних громад та інших адміністративно-територіальних одиниць місцевого рівня підтверджують факт, що частка неподаткових надходжень, як результату реалізації неподаткового потенціалу, вкрай низька — 4—5% за 2018—2022 роки. Порівняно з країнами Європи, де цей показник сягає 30% (Франція — 15—18%, Німеччина — 25—30%, Великобританія — 30—35%) неподаткові доходи місцевих бюджетів України виглядають малозначними [9, с. 1160]. У той же час, зарубіжна практика неподаткових надходжень свідчить саме про високу частку доходів від використання муніципального (комунального) майна. Натомість для України характерна інша практика, а саме — надходження від бюджетних установ (близько 2/3 усіх неподаткових надходжень). Вагомим, однак не зовсім реалізованим, резервом бюджетного потенціалу територіальних громад є можливості підприємств комунальної власності. Так, незначний економічний ефект від використання результатів діяльності комунальних підприємств у процесі формування доходів місцевих бюджетів потребує реформування підходів до фінансування комунального сектора на місцевому рівні.

З метою ефективного управління комунальною власністю необхідним є створення системи її обліку як за складом, так і за вартісними характеристиками. Найважливішою передумовою формування неподаткової складової бюджетного потенціалу є інвентаризація обсягів нерухомого майна та формування актуального переліку майнових об'єктів та їх вартості, як економічної бази для виконання відповідних функцій органами місцевого самоврядування. Актуалізація інформації про комунальне майно

Таблиця 5. Структура податкових та неподаткових надходжень до місцевих бюджетів України, 2018—2022 рр., %

Найменування доходів	Рік					2022 +,- до 2018
	2018	2019	2020	2021	2022	
Податкові надходження	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	x
Податок та збір на доходи фізичних осіб	59,4	61,2	62,3	61,2	69,2	9,8
Податок на прибуток підприємств	4,0	3,8	3,4	4,6	3,4	-0,6
Податки на власність	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	2,1	2,0	1,6	2,5	2,2	0,2
Внутрішні податки на товари та послуги	5,9	5,1	5,5	5,2	3,3	-2,6
Окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Місцеві податки	26,2	27,2	26,5	25,9	21,4	-4,8
Інші податки та збори	2,3	0,8	0,7	0,6	0,4	-1,9
Неподаткові надходження	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	x
Доходи від власності та підприємницької діяльності	6,6	6,3	7,4	6,2	6,0	-0,7
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	16,4	17,8	19,2	17,7	19,4	3,0
Інші неподаткові надходження	8,6	9,0	11,9	6,7	5,4	-3,1
Власні надходження бюджетних установ	68,4	67,0	61,5	69,5	69,3	0,8

Джерело: Державний веб-портал бюджету для громадян.

важлива для здійснення його ідентифікації, встановлення відомчої приналежності та функціонального призначення. Ця інформація служить основою для прийняття рішень щодо подальшого використання майна: збереження у незмінному стані для виконання функцій громади, передачі у відання органів управління різних рівнів, перетворення на інші форми некомерційних організацій або приватизації. Міжнародний досвід показує, що для ефективного управління комунальним майном використовується механізм концесії. Цей механізм сприяє залученню приватних інвестицій та власності до публічного сектора.

Одним із потенційних джерел додаткових фінансових ресурсів місцевих бюджетів є ресурси, залучені на фінансовому ринку. Досвід зарубіжних країн свідчить, що органи місцевого самоврядування не можуть нормально функціонувати, не здійснюючи місцевих запозичень шляхом випуску цінних паперів (муніципальні облігації) [14]. Так, співвідношення обсягу запозичень і доходів місцевих бюджетів у країнах ЄС сягає 100—150%. При цьому, для українських громад муніципальні облігації є новим інструментом розвитку інфраструктури, який характеризується невеликим середнім обсягом випуску облігацій. Загалом муніципальні облігації є достойною альтернативою банківським кредитам, особливо в умовах потреби залучення значного обсягу фінансових ресурсів для інфраструктурних проєктів.

Для удосконалення інституціонального середовища формування бюджетного потенціалу варто розглянути можливість відновлення практики розробки стратегічних документів у сфері бюджетування на довгостроковий період на якісно іншому рівні [10]. При цьому, має бути змінений підхід щодо самоізоляції бюджетних завдань територіальних громад від загального курсу економічного реформування у країні, передбачивши чітку ув'язку місцевих програм розвитку з документами стратегічного та бюджетного планування.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, аналіз впливу бюджетної децентралізації на місцеві бюджети України свідчить, що бюджети територіальних громад стали більш незалежними та самоспроможними, що, дало їм можливість підвищити стійкість до загроз та ризиків фінансовій безпеці на місцевому рівні. Загалом, у сучасних умовах зовнішньої та внутрішньої нестабільності, процес формування власного та залученого бюджетного потенціалу територіальних громад зазнає перетворень під впливом різноманітних чинників, зокрема економічних, геополітичних та інституціональних.

Відтак, результативність формування компонентів бюджетного потенціалу великою мірою визначає можливість та шлях розвитку територіальних громад в соціально-економічному аспекті. Тому, після ретельного аналізу теоретико-методичних засад, організаційно-економічних умов, сучасних тенденцій і ризиків, пов'язаних з формуванням окремих компонентів бюджетного потенціалу територіальних громад, варто акцентувати увагу дослідження на взаємозв'язку між цими компонентами та соціально-економічним розвитком територіальної громади.

Література:

1. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні. Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. 642 с.
2. Лисяк Л.В., Грабчук О.М. Зміцнення бюджетного потенціалу місцевих бюджетів України в умовах фінансової децентралізації. Проблеми економіки. 2018. № 1. С. 294—299.
3. Ставнич М.М., Тарасенко О.Я. Взаємозв'язок понять фінансового та бюджетного потенціалу регіону в процесі реалізації державної регіональної фінансової політики. Економіка і регіон: наук. вісник ПНТУ ім. Ю. Кондратюка. 2010. № 1 (24). С. 15—23.
4. Лисяк Л.В., Хмельницька В. Б. Бюджетний потенціал регіону: сучасний стан та проблеми зміцнення. Вісник Львівської державної фінансової академії. 2014. № 26. С. 62—70.
5. Нездойминога О.Є. Особливості формування бюджету територіальної громади. Економіка і суспільство. 2017. № 11. С. 443—449.
6. Європейська хартія місцевого самоврядування. Офіційний вісник України від 03.04.2015 р., № 24, ст. 1418.
7. Shkuratov O., Khokhuliak O., Kushniruk T. The role of land resources in the financial provision of rural areas of Ukraine. Scientific Papers: Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development. 2022. Vol. 22. Issue 3. P. 643—648.
8. Педченко Н.С., Стрілець В.Ю. Бюджетний потенціал регіону: оцінка та перспективи розвитку. Полтава: ПУЕТ, 2014. 220 с.
9. Jaimes, R. (2020). Fiscal adjustments at the local level: evidence from Colombia. *Int Tax Public Finance*, 27, 1148—1173.
10. Shkuratov O., Dorosh O., Gorodyska O., Patiyuk O. Assessment of influence of spatial organization of territory on economic efficiency of agricultural enterprises. Scientific Papers: Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development. 2020. Vol. 20. Issue 2. P. 431—436.
11. Проць Н., Руденко А. Формування та використання коштів бюджетів територіальних громад. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2, 30. 2022. С. 46—55.

мічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2, 30. 2022. С. 46—55.

12. Kiziltan, M., & Yereli, A. B. (2023). Evaluating local fiscal capacity and fiscal effort of Turkish local governments: Evidence from spatial panel data analysis. *Econ Change Restruct*, 56, 441—472.

13. Мельник Л.М., Дума В.Л. Формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів. К.: Видавничий дім "Кондор", 2019. 216 с.

References:

1. Pasichnyk, Yu. V. (2005). *Biudzhetnyj potentsial ekonomichnoho zrostantia v Ukraini* [Budget potential of economic growth in Ukraine], TOV "Yuho-Vostok, Ltd", Donetsk, Ukraine.
2. Lysiak, L.V. and Hrabchuk, O.M. (2018), "Strengthening the budgetary potential of local budgets of Ukraine in the conditions of financial decentralization", *Problemy ekonomiky*, vol. 1. pp. 294—299.
3. Stavnych, M.M. and Tarasenko, O.Ya. (2010), "Interrelation of the concepts of financial and budgetary potential of the region in the process of implementation of the state regional financial policy", *Ekonomika i rehion: nauk. visnyk PNTU im. Yu. Kondratiuka*, vol. 1 (24), pp. 15—23.
4. Lysiak, L.V. and Khmel'nyts'ka, V. B. (2014), "Budgetary potential of the region: current state and problems of strengthening", *Visnyk L'vivs'koi derzhavnoi finansovoi akademii*, vol. 26, pp. 62—70.
5. Nezdojmynoha, O.Ye. (2017), "Peculiarities of territorial community budget formation", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 11, pp. 443—449.
6. Council of Europe (2009), "European charter of local self-government" *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 24, p. 1418.
7. Shkuratov, O. Khokhuliak, O. and Kushniruk, T. (2022), "The role of land resources in the financial provision of rural areas of Ukraine", *Scientific Papers: Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, vol. 22, no. 3, pp. 643—648.
8. Pedchenko, N.S. and Strilets', V.Yu. (2014), *Biudzhetnyj potentsial rehionu: otsinka ta perspektyvy rozvytku* [Budget potential of the region: assessment and development prospects], PUET, Poltava, Ukraine.
9. Jaimes, R. (2020), "Fiscal adjustments at the local level: evidence from Colombia", *Int Tax Public Finance*, vol. 27, pp. 1148—1173.
10. Shkuratov, O. Dorosh, O. Gorodyska, O. and Patiyuk, O. (2020), "Assessment of influence of spatial organization of territory on economic efficiency of agricultural enterprises", *Scientific Papers: Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, vol. 20, no. 2, pp. 431—436.
11. Prots', N. and Rudenko, A. (2022), "Formation and use of funds from the budgets of territorial communities", *Ekonomichnyj chasopys Volyns'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol. 2, no. 30, pp. 46—55.
12. Kiziltan, M. and Yereli, A.B. (2023), "Evaluating local fiscal capacity and fiscal effort of Turkish local governments: Evidence from spatial panel data analysis", *Econ Change Restruct*, vol. 56, pp. 441—472.
13. Mel'nyk, L.M. and Duma, V.L. (2019), *Formuvannia biudzhetnoho potentsialu mistsevykh finansiv* [Formation of the budget potential of local finances], *Vydavnychyj dim "Kondor"*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.08.2023 р.